ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN—POLONIA

VOL. XXI, 20 SECTIO H 1987

Zakład Nauk Ekonomicznych Filii UMCS w Rzeszowie

Władysław FILAR

Problem wprowadzenia wymienialności rubla transferowego na waluty wymienialne krajów kapitalistycznych

Проблемы конвертируемости переводного рубля в конвертируемые валюты капиталистических стран

The Problem of the Introduction of the Convertibility of the Transfer Rouble to the Convertible Currencies of Capitalist Countries

Pogłębiający się stale międzynarodowy podział płacy w krajach RWPG i w gospodarce światowej zależy w dużym stopniu od wielu uwarunkowań w sferze stosunków walutowo-finansowych, a w szczególności od procesu dalszego doskonalenia systemu rubla transferowego, który przewidziany jest w *Kompleksowym programie dalszego pogłębiania i doskonalenia współpracy i rozwoju socjalistycznej integracji gospodarczej krajów członkowskich RWPG* [1]. Program ten uwzględnia ponadto możliwość wprowadzenia wymienialności rubla transferowego na inne waluty [2]. W tym celu kraje członkowskie RWPG badają wspólnie i pracują nad stworzeniem odpowiednich warunków i trybem realizacji przedsięwzięć odnośnie do wprowadzenia w pierwszej kolejności wymienialności wspólnej waluty — rubla transferowego na waluty narodowe krajów członkowskich RWPG i wzajemnej wymienialności walut narodowych. Ponadto nierozstrzygnięta jak dotąd pozostaje kwestia wymienialności poszczególnych walut krajów RWPG na waluty krajów kapitalistycznych. Co prawda etap tworzenia warunków realizacji pierwszego z tych postulatów (wymienialności rubla transferowego na waluty narodo-

[1] *Kompleksowy program dalszego pogłębiania i doskonalenia współpracy i rozwoju socjalistycznej integracji gospodarczej krajów członkowskich RWPG*. Warszawa, 1971, s. 55.

[2] *Kompleksowy Program...*, op. cit., s. 44.

we krajów RWPG i wzajemna wymienialność tych walut) przedłuża się, niemniej zagadnienie wymienialności waluty jest jednym z tych tematów, które coraz częściej przykuwają uwagę zarówno ekonomistów, jak szerokiej rzeszy „niefachowców". Jedną z przyczyn tego zainteresowania stała się rola dziedziny handlu zagranicznego jako jednej z kluczowych gałęzi gospodarki narodowej naszego kraju. Zainteresowaniu tym problemem towarzyszy najczęściej przekonanie, że wkomponowanie wymienialności waluty w system gospodarczy przyczyniłoby się do bardziej sprawnego funkcjonowania gospodarki narodowej.

Pojęcie wymienialności waluty oznacza, że wymienialność pieniądza istnieje wtedy, gdy w kraju można legalnie sprzedawać i kupować artykuły pochodzenia zagranicznego za pieniądze krajowe czyli, jeśli istnieje w nim legalny rynek walutowy. Jest to tzw. wymienialność monetarna [3]. Jednakże ściślej rzecz biorąc legalny rynek walutowy nie jest konieczny dla wymienialności waluty, wystarczy respektowanie obowiązku wymienialności przez władze monetarne.

Wymienialność danej waluty na walutę innego kraju umożliwia posiadaczowi waluty wymienialnej wymianę jej nie tylko poprzez pieniądz, lecz również przez towar (wymienialność handlowa) [4]. Rozróżnia się przy tym wymienialność nieograniczoną (pełną) i ograniczoną (częściową). Pierwsza występuje wówczas, gdy transakcji na rynku walutowym nie mogą zawierać wszystkie bez wyjątku podmioty i to bez względu na cel kupna — sprzedaży dewiz. Wymienialność ograniczona występuje natomiast w przypadku, gdy przepisy prawne zabraniają niektórym podmiotom zawierania transakcji walutowych lub, jeśli zabraniają zawierania ich w celu dokonywania określonego typu płatności.

Wprowadzenie chociażby ograniczonej wymienialności waluty, wymaga, aby w gospodarce występowały warunki, które pozwoliłyby na utrzymanie względnej równowagi podaży i popytu na rynku dewizowym. Upraszczając, chodzi o to, że ktoś musi zarabiać dewizy w takiej mniej więcej ilości w jakiej — przy danym kursie walutowym — inni chcą je wydawać za granicą, która nie da przecież swoich pieniędzy za darmo. Istotna jest równowaga zewnętrzna.

Jednym z zasadniczych warunków wprowadzenia wymienialności jest więc duży potencjał eksportowy kraju oraz istnienie za granicą stałego zapotrzebowania na jego produkty. Drugim, ważnym warunkiem wprowadzenia wymienialności jest utrzymywanie się w gospodarce względnej równowagi wewnętrznej.

---

[3] E. Drabowski: *Rubel transferowy — międzynarodowa waluta krajów RWPG*. PWN Warszawa 1974, s. 115.

[4] *Ibidem*.

Decydując się na wprowadzenie wymienialności swojej waluty, jeśli powyższe warunki nie są spełnione, dany kraj musi liczyć się ze znacznymi społecznymi kosztami takiego posunięcia. Koszty te powstają w związku z koniecznością ukształtowania dynamiki rozwoju kraju na takim poziomie, aby było możliwe utrzymanie równowagi wewnętrznej. Im jednak rozwój kraju jest szybszy, tym silniejsze napięcia występują zazwyczaj wewnątrz gospodarki, co naturalnie musi odbijać się na stosunkach płatniczych z zagranicą. Stabilizowanie tych ostatnich wymagać może obniżenia dynamiki wzrostu. Stwierdzenie to odnosi się szczególnie do tych krajów, których rozwój uzależniony jest od importu. Niezależnie od dotychczasowych rozważań pozostaje jeszcze do wyjaśnienia sprawa możliwości występowania wymienialności w ramach gospodarki socjalistycznej. W związku z tym, że wymienialność waluty zostaje zapewniona przez działanie rynku dewizowego, jest ona logicznym uzupełnieniem takiego systemu gospodarczego, którego działanie opiera się głównie na mechanizmie rynkowym charakterystycznym dla systemu gospodarki kapitalistycznej. W kapitalizmie z prywatnej własności środków produkcji wynika autonomia przedsiębiorstw w zakresie wyboru dostawców i sposobu użycia zasobów produkcyjnych. Przedsiębiorstwa wyboru tego dokonują w przeważającej mierze na rynku, który staje się w ten sposób zasadniczym mechanizmem rozdziału bieżącej produkcji i zasobów produkcyjnych między nimi. Niekontrolowane działanie rynku prowadzi do zaburzeń gospodarczych i stąd od dawna w krajach kapitalistycznych państwo próbuje przy pomocy różnych metod oddziaływać na jego funkcjonowanie. W kapitalizmie rynek dewizowy zapewnia odpowiednio rozszerzenie swobody przedsiębiorstw przy podejmowaniu decyzji gospodarczych, umożliwiając im przeniesienie działalności za granicę oraz stwarza mechanizm rozdziału środków dewizowych najbardziej właściwy temu systemowi gospodarczemu.

Natomiast w ramach gospodarki socjalistycznej istnieje monopol walutowy rozumiany jako wyłączność uprawnień państwa w dziedzinie walutowej bądź co najmniej jako jego dominująca gestia w tym zakresie. Monopol ten obok monopolu zagranicznego jest immanentną częścią składową socjalistycznej gospodarki planowej. Jej elementem istotnym i niezbędnym [5].

Reasumując dotychczasowe rozważania należy stwierdzić, że wprowadzenie wymienialności z punktu widzenia jednego kraju, nie zaś wspólnoty krajów RWPG, wiązałoby się z następującymi korzyściami:

---

[5] M. Orłowski: *Kursy walutowe — pieniądz — kapitał.* PWE, Warszawa 1972 s. 169.

— dopomogłoby w podnoszeniu zdolności konkurencyjnej na rynkach zagranicznych. Kraj posiadający wymienialną walutę dysponuje lepszymi możliwościami kredytowymi aniżeli kredyty bankowe, kredyty firmowe, czy też kredyty uzyskane w drodze emisji obligacji.

— kraj posiadający walutę wymienialną może liczyć się z tym, że banki pozostałych krajów będą przechowywały jego walutę — w określonej wysokości — jako rezerwę dewizową ewentualnie zaś będą wykorzystywały ją jako płynny środek finansowy w operacjach kredytowych. Umożliwia to dokonywanie przez kraj posiadający walutę wymienialną większych wydatków niż wynoszą wpływy. Wymienialność umożliwia również takie operacje bankowe, dzięki którym można przezwyciężyć przejściowe zakłócenia w bilansie płatniczym.

— wymienialność umożliwia dokonywanie takich zagranicznych lokat, dla których często przeszkodą jest brak wolnych dewiz.

Ponadto, należy uwzględnić następujce właściwości charakterystyczne dla wymienialności walutowej:

— wymienialność wymaga dużej dyscypliny płatniczej i budżetowej, zachowanie równowagi może prowadzić do powstania nieadekwatnego kursu walutowego. W warunkach wymienialności zewnętrzna równowaga gospodarki staje się centralnym zagadnieniem gospodarki danego kraju

— wymienialność w rezultacie powoduje, że dana gospodarka staje się bardziej otwartą. Czyni to ją dość podatną na wpływy wynikające z wahań gospodarczych, które powstają na rynku światowym. Wymaga to utrzymywania stosunkowo znacznych rezerw walutowych.

Mimo iż kraje członkowskie RWPG łącznie realizują stosunkowo niewiele swych obrotów towarowych z krajami kapitalistycznymi istnieją przypadki, w których wzajemna wymienialność między walutą socjalistyczną i kapitalistyczną okazuje się szczególnie korzystna. Dotyczy to przede wszystkim następujących momentów:

— Kiedy bilans handlowy i płatniozy krajów socjalistycznych jest ujemny wobec krajów kapitalistycznych. Istnienie wymienialności w tym wypadku likwidowałoby konieczność uzyskiwania przez kraje socjalistyczne od krajów kapitalistycznych kredytu, pokrywanie ujemnego salda bilansu płatniczego — złotem, czy też zbędnym byłoby zwiększenie eksportu na nie zawsze sprzyjających warunkach w celu zmniejszenia lub zlikwidowania ujemnego salda;

— W niektórych wypadkach, bardzo niekorzystnym dla danego kraju może okazać się przymus ograniczenia importu z krajów kapitalistycznych celem zrównoważenia bilansu handlowego i płatniczego. Z ekonomicznego punktu widzenia uzasadnione i celowe jest więc wprowadzenie wymienialności.

— W przypadku gdy bilans handlowy i płatniczy krajów socjalistycznych jest dodatni w stosunku do krajów kapitalistycznych.

Przy istnieniu wymienialności waluty socjalistycznej na walutę kapitalistyczną dodatnie saldo bilansu płatniczego mogłoby wyrażać się w narodowej wymienialnej walucie pozostającej poza tym krajem, a więc dany kraj mógłby osiągnąć korzyści ekonomiczne związane z funkcjonowaniem jego waluty jako pieniądza międzynarodowego.

Na podstawie występującego w literaturze ekonomicznej krajów socjalistycznych sposobu definiowania pojęcia wymienialności w warunkach systemu planowanej gospodarki socjalistycznej, planowej współpracy gospodarczej między państwami członkowskimi RWPG, państwowego monopolu handlu zagranicznego i monopolu walutowego można stwierdzić, iż wprowadzenie wymienialności kolektywnej waluty tych krajów — rubla transferowego na waluty kapitalistyczne jest możliwe. Z dyskusji i materiałów opublikowanych do chwili obecnej wynika, że w warunkach ekonomicznych ustroju socjalistycznego wymienialność może przyczynić się do doskonalenia planowania i kierowania gospodarką narodową, umożliwić intensyfikację roli wspólnej waluty — rubla transferowego jako waluty międzynarodowej zarówno we wzajemnych stosunkach między krajami RWPG, jak i w stosunku do krajów trzecich, odpowiadać realnej sytuacji gospodarczej w krajach członkowskich RWPG oraz konkretnym warunkom właściwym dla poszczególnych etapów ich rozwoju. Rozpoczęty już proces doskonalenia stosunków walutowo-finansowych w krajach RWPG, nakreślony w *Kompleksowym Programie...* otwiera realną perspektywę stopniowego wprowadzenia wymienialności z wykorzystaniem na początku pewnej ograniczonej jej formy.

Gospodarka socjalistyczna może zapewnić stabilność i równomierność rozwoju gospodarczego w znacznie większym stopniu niż jest to możliwe do osiągnięcia w warunkach ekonomiki kapitalistycznej, której funkcjonowaniu towarzyszą ciągłe załamania i kryzysy gospodarcze. Planowy charakter gospodarki socjalistycznej stwarza możliwość zapewnienia równowagi zewnętrznej przez kształtowanie w sposób planowy czynników wpływających na tę równowagę. Planowy charakter rozwoju umożliwia osiąganie równowagi bilansu płatniczego i stabilizację kursu walutowego bardziej skutecznie niż jest to w stanie czynić gospodarka kapitalistyczna.

Planowy charakter gospodarki socjalistycznej określa także podstawę, w oparciu o którą kształtują się stosunki gospodarcze między krajami RWPG. Z punktu widzenia wymienialności ścisła współpraca tych krajów w dziedzinie walutowo-kredytowej stwarzałaby przesłanki przeciwdziałania ewentualnym zakłóceniom w funkcjonowaniu ich systemu walutowego. Współpraca krajów RWPG eliminuje także możliwość zaistnienia

zjawiska spekulacji walutowej, która mogłaby naruszyć prawidłowe funkcjonowanie systemu walutowo-finansowego w tych krajach oraz wyklucza powstanie spekulacji na tle politycznym, co mogłoby powodować niepewność i dezorientację w sytuacji gospodarczej i płatniczej poszczególnych krajów. Duże znaczenie dla funkcjonowania wymienialności ma współdziałanie krajów RWPG w sferze walutowo-kredytowej, ponieważ wzajemne udzielanie kredytów pozwalałoby na usuwanie przejściowych trudności płatniczych w tych krajach. Problemy związane z wymienialnością walut socjalistycznych na waluty kapitalistyczne łączą się więc ściśle z istotą i zasadami socjalistycznego podziału pracy oraz z procesem integracji socjalistycznej.

W warunkach ekonomicznych krajów członkowskich RWPG wymienialność musi i może być środkiem, który swą funkcją będzie służyć ustrojowi społecznemu w tych krajach, dlatego też zagadnienie wymienialności wspólnej waluty krajów RWPG — rubla transferowego na waluty krajów kapitalistycznych musi być podporządkowane ogólnym celom gospodarczym, przewidzianym w strategii rozwoju poszczególnych państw członkowskich Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej. W związku z tym, że ekonomika krajów członkowskich RWPG opiera się na zasadach gospodarki planowej, nie może ona stwarzać warunków niezbędnych dla wymienialności rozumianej w sensie takim jak ekonomika kapitalistyczna. Jest więc rzeczą zrozumiałą, że istota wymienialności w gospodarce socjalistycznej musi być w znacznym stopniu odmienna oraz musi uwzględniać charakter społecznej własności środków produkcji, planowanie gospodarki wewnętrznej i powiązania zagraniczne. Wynika to także z postanowień zawartych w *Kompleksowym Programie*, w którym przy podkreśleniu zasady, że jedynie właściwą dla socjalizmu jest gospodarka planowa, ustalono w sposób wyraźny, iż „rozwój kontaktów handlowych pomiędzy państwami członkowskimi RWPG będzie się nadal realizować na bazie państwowego monopolu zagranicznego przy wzmacnianiu i udoskonalaniu zasady planowości. Rozwój kontaktów handlowych będzie ściśle zwizany z doskonaleniem koordynacji narodowych planów gospodarczych oraz stosunków dewizowo-finansowych" [6]. Powyższe postanowienie *Kompleksowego Programu* dotyczy również wzajemnych kontaktów krajów RWPG z krajami trzecimi. Stąd też wprowadzeniu wymienialności w krajach RWPG towarzyszyć musi określony sposób wykonywania w tych krajach państwowego monopolu handlu zagranicznego i monopolu walutowego. Zmiana formy monopolu handlu zagranicznego zakładałaby tworzenie w dalszym ciągu przez organ centralny traktatowych ram wymiany międzynarodowej oraz dysponowanie

[6] *Kompleksowy Program...*, *op. cit.*, s. 45.

przez ten organ ekonomicznymi narzędziami oddziaływania na decyzję jednostek gospodarczych. Władze centralne ustalałyby także strukturę organizacyjną aparatu handlu zagranicznego, pełniąc jednocześnie funkcję kontrolną. Umożliwiając jednostkom gospodarczym prowadzenie handlu zagranicznego i wchodzenie w bezpośrednie związki z partnerami zagranicznymi oraz dysponowanie środkami dewizowymi, organ centralny mógłby oddziaływać na te jednostki przy pomocy instrumentów ekonomicznych w taki sposób, aby wykorzystanie środków dewizowych było racjonalne z punktu widzenia gospodarki narodowej jako całości.

Można przypuszczać, że stworzenie możliwości wymiany należności w rublach transferowych na waluty wymienialne, prócz tego, że dopomogłoby w rozwoju stosunków gospodarczych między krajami RWPG i przyczyniło się do udoskonalenia stosunków towarowo-pieniężnych w ramach wspólnoty, oznaczałoby jednocześnie najlepszą metodę powiązania między rublem transferowym a tymi walutami. Miałoby to duże znaczenie dla krajów członkowskich RWPG oraz umożliwiałoby podjęcie bardziej wszechstronnej współpracy z krajami niesocjalistycznymi.

Aby wprowadzenie wymienialności spełniało swoje zadanie niezbędne są określone warunki.

1. Wymienialność walut przede wszystkim kategorycznie stawia problem parytetu walutowego. Wprowadzenie wymienialności nie mogłoby nastąpić, zanim nie zostałby ustalony realny parytet rubla transferowego, czyli dopóty, dopóki nie powstałaby możliwość wyrażania przez tę walutę rzeczywistego stosunku cen w obrocie między krajami RWPG do cen światowych. Warunek ten może być spełniony tylko wtedy, gdy siła nabywcza rubla transferowego będzie odpowiadać jego parytetowi.

2. Wprowadzenie wymienialności wymagałoby odejścia w krajach RWPG od skomplikowanego i mało skutecznego aktualnego systemu popierania eksportu. Zaufanie do rubla transferowego jako waluty wymienialnej musiałoby opierać się bowiem na możliwościach krajów RWPG w zakresie dostaw towarów na rynki międzynarodowe. Poza tym, kraje RWPG musiałyby być obecne na tych rynkach z taką podażą i strukturą towarową, która stanowiłaby materialny warunek stworzenia równowagi zewnętrznej. Wymagałoby to podniesienia potencjału gospodarczego krajów RWPG oraz, jak już wskazano, zdolności do utrzymywania równowagi wewnętrznej i zewnętrznej a także zharmonizowania i unowocześnienia ich systemów kształtowania cen i handlu zagranicznego.

3. Kraje o walucie wymienialnej muszą posiadać określone rezerwy walutowe na wypadek krótkotrwałych zakłóceń w bilansie płatniczym, albowiem pewne otwarcie gospodarki wynikające z wprowadzenia wy-

mienialności, umożliwiałoby wpływ na tę gospodarkę, zmian koniunkturalnych, które dokonują się na rynku światowym.

Dokonane rozważania i przedstawiane uwarunkowania wskazują jednak na to, że postulat wprowadzenia wymienialności walut krajów RWPG na wymienialne waluty krajów kapitalistycznych posiada charakter nader przyszłościowy ponieważ w chwili obecnej nadal brak warunków niezbędnych dla jego realizacji.

BIBLIOGRAFIA

1. E. Drabowski: Rubel transferowy — międzynarodowa waluta krajów RWPG, PWN, Warszawa 1974.
2. E. Drabowski: Wymienialność waluty krajowej, „Gospodarka Planowa" 1978/12.
3. Z. Fedorowicz: Problemy wspólnej waluty krajów socjalistycznych. Konferencja Naukowa „Problemy Monetarno-Walutowe", Warszawa, grudzień 1973.
4. I. Hajek: Problematyka wymienialności walut w krajach socjalistycznych. „Finanse Uver" 1973/7. Tłumaczenie Instytutu Finansów.
5. Kompleksowy program dalszego pogłębiania i doskonalenia współpracy i rozwoju socjalistycznej integracji gospodarczej krajów członkowskich RWPG. KiW, Warszawa 1971.
6. A. Larionow: Dwa mira — dwie waljutnyje sistiemy. „Finansy", Moskwa 1973.
7. M. Orłowski: Kursy walutowe — Pieniądz — Kapitał. PWE, Warszawa 1972.
8. J. Petriwalsky: Doskonalenie stosunków walutowych krajów RWPG — „Planowane Hospodarstwi" 1972/2, Tłumaczenie Instytutu Finansów.
9. J. Wesołowski: System walutowy krajów RWPG. PWE, Warszawa 1977.
10. I. Vincze: Międzynarodowy system walutowy RWPG, PWE, Warszawa 1981.

РЕЗЮМЕ

Проведен короткий анализ возможности введения конвертируемости переводного рубля, общей валюты стран СЭВ, на валюты капиталистических стран. Исходным пунктом анализа является интерпретация понятия конвертируемости валют и общие, необходимые для ее введения условия. Рассматривается роль конвертируемости валюты в функционировании хозяйства с точки зрения одной страны и вопросы её существования в рамках социалистического хозяйства. Анализируются недостатки и достоинства возможной в будущем конвертируемости социалистической валюты на капиталистическую, а также условия, при которых введение конвертируемости валюты может выполнить свою задачу.

Представленные в статье взгляды опираются на предпосылке, что конвертируемость валют — это выгодный и важный, но не единственный фактор развития внешней торговли в странах СЭВ. Конвертируемость валют должна поддерживать и укреплять механизм планового хозяйства в этих странах, а не заменять его.

SUMMARY

The article is an attempt to present a short analysis of the possibilities of introducing convertibility of the common currencies of the countries of the Council for Mutual Economic Aid — the transfer rouble to the currencies of capitalist countries. The starting point is the interpretation of the notion of convertibility of currencies and general conditions necessary for its introduction. The role of the convertibility of the currency in the functioning of the economy, is presented from the point of view of one country, as well as the problem of its occurrence within the socialist economy was shown. The shortcomings and advantages of a possible convertibility of the socialist currency to the capitalist one, as well as the conditons whose existence is necessary in order to make convertibility fulfil its functions, are presented.

The views shown in the article are based on the assumption that the convertibility of currencies is a favourable and important factor, but it is not the only conditions for the development of foreign trade in the countries of the Council for Mutual Economic Aid. The convertibility of currencies cannot replace, but only support and strengthen the mechanism of planned economy in the countries.